

Leszek A. Wierzbicki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

O roli wojska koronnego w Rzeczypospolitej w latach 1669—1673

[Z. HUNDERT: *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669—1673*. Oświęcim 2014]

Panowanie króla Michała przez długi czas nie cieszyło się zainteresowaniem wśród historyków, którzy preferowali okres rządów Jana Kazimierza i Jana III Sobieskiego. Sytuacja uległa diametralnej zmianie w ostatnich kilkunastu latach, kiedy to ukazało się kilka opracowań, które przyczyniły się do lepszego poznania tego okresu naszych dziejów. Jednym z nich jest wydana ostatnio książka Zbigniewa Hunderta, która jest efektem obronionej przez niego pracy doktorskiej. Należy wspomnieć, że ten młody badacz dał się poznać w środowisku historyków już w 2012 roku, gdy opublikowana została monografia omawiająca rolę husarii koronnej w wojnie polsko-tureckiej z lat 1672—1676¹. Książka ta powstała na bazie pracy magisterskiej Autora i została pozytywnie oceniona przez uznanych historyków wojskowości okresu staropolskiego.

Recenzowana monografia została podzielona na cztery rozdziały. Zarówno koncepcja pracy, jak i zastosowana tytulatura nie budzą żadnych wątpliwości i są w pełni uzasadnione. Dobrym rozwiązaniem było podzielenie rozdziałów na podrozdziały, dzięki czemu praca jest dla czytelnika łatwiejsza w odbiorze. Rozdział pierwszy to szerokie wprowadzenie w problematykę, jaką Autor przedstawia później w zasadniczej części swej pracy. Omówił w nim rolę wojska koronnego w polityce wewnętrznej Rzeczypospolitej od zawarcia traktatu łęgonickiego w 1666 roku do wyboru Michała Korybuta Wiśniowieckiego na króla Polski i wielkiego księcia Litwy w czerwcu 1669 roku. W kolejnym rozdziale Autor przybliżył kształtowanie się stronnictwa malkontentów i ugrupowania dworskiego w czasie panowania króla

---

¹ Z. HUNDERT: *Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672—1676*. Oświęcim 2012.

Michała, akcentując udział w obu tych obozach politycznych przedstawicieli wojska koronnego. Należy podkreślić, że ta kwalifikacja ważniejszych oficerów armii koronnej pod kątem sympatii politycznych została umiejętnie przeprowadzona i nie budzi żadnych kontrowersji. Zbigniew Hundert jako pierwszy z badaczy uwypuklił dominację wojskowych w akcie konfederacji malkontentów z lipca 1672 roku. Dobrym posunięciem było również przedstawienie kariery tychże żołnierzy w omawianym okresie, a nie tylko powierzchowne wskazanie osób z grona opozycjonistów i regalistów. Widać tutaj bardzo dobre rozeznanie Autora w powiązaniach poszczególnych osób zarówno w strukturze armii koronnej, jak i w koligacjach rodzinnych.

Bardzo dobrze prezentuje się również rozdział trzeci poświęcony kluczowym problemom, z jakimi borykało się wojsko koronne w latach panowania pierwszego „króla rodaka”. Na samym początku Zbigniew Hundert omówił w nim szczegółowo kwestie związane z finansowaniem armii koronnej. Dalsze podrozdziały zostały poświęcone dwóm problemom, które w badanym okresie wywoływały duże napięcie w obu obozach politycznych. Była to sprawa urzędu pisarza polnego koronnego, który sprawował Stefan Stanisław Czarniecki, oraz zwinięcie rajtarii Marcjana Ścibora Chełmskiego. W końcowym fragmencie tego rozdziału Autor przedstawił formacje zbrojne, które miały być wsparciem dla wojsk komputowych, czyli pospolite ruszenie, wojska powiatowe i oddziały Kozaków dowodzonych przez hetmana zaporoskiego Michała Chanenkę.

Najbardziej interesująco przedstawia się czwarty rozdział, który przybliży etapy walki politycznej opozycji z dworem królewskim. Autor wyodrębnił trzy fazy tej rywalizacji, a przyjęte ramy chronologiczne są jak najbardziej uzasadnione. Precyzyjnie ukazana została rola wojska koronnego w tychże rozgrywkach politycznych, które szczęśliwie dla Rzeczypospolitej nie zakończyły się wojną domową. Uzupełnieniem pracy są cenne aneksy zawierające m.in. wykaz posłów wojskowych, którzy reprezentowali interesy armii koronnej na sejmach z lat 1668—1673 oraz komput wojska przyjęty na sejmie pacyfikacyjnym 1673 roku.

Należy podkreślić, że praca została oparta na szerokiej bazie źródłowej. Autor wykorzystał rękopisy z 9 archiwów i 9 bibliotek krajowych i zagranicznych. Bibliografia publikacji jest imponująca. Składa się na nią blisko 70 starodruków i edycji źródłowych oraz 255 opracowań. Wśród tych ostatnich zabrakło jedynie pracy o okolicznościowej poezji politycznej omawianego okresu².

Lektura książki sprawia wrażenie, że Autor jest pasjonatem dziejów dawnej wojskowości. Bardzo dobrze orientuje się w omawianej problematyce i prezentuje w pełni dojrzały warsztat badawczy. Warto też podkreślić, że w pracy tej trudno jest dostrzec poważniejsze potknięcia merytoryczne. Przedstawione tezy nie budzą wątpliwości, a sądy i spostrzeżenia Zbigniewa Hunderta wskazują na doskonałe

---

² J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Dwaj królowie rodacy*. Oprac. S. NIEZNAŃSKI. Warszawa 1980.

rozeznanie w ówczesnej sytuacji polityczno-wojskowej państwa polsko-litewskiego. Podobnie ma się rzecz w przypadku znajomości koronnej kadry oficerskiej.

Książka cechuje się wysokim poziomem merytorycznym, jedynie w minimalnym stopniu można by ją uzupełnić. Autorowi umknęły zaledwie dwie drobne kwestie, które z obowiązku recenzenta muszą tu wskazać. W wykazie jednostek wojskowych sformowanych przez samorządy szlacheckie jest wprawdzie informacja o trzech chorągwiach kozackich z województwa podlaskiego (w 1671 roku), brakuje jednak nazwisk dowódców (s. 254). Rotmistrzami tymi byli: łowczy mielnicki Stanisław Mleczek, stolnik liwski Franciszek Rzewuski i starościc drohiczyński Jerzy Ossoliński³. Ponadto przy przedstawianiu dziejów konfederacji szczebrzeszyńskiej Autor nie uwzględnił uniwersału hetmana wielkiego koronnego z 23 stycznia 1673 roku. Sobieski wezwał wówczas do Łowicza po dwóch towarzyszy z każdej chorągwi, aby wzięli udział w obradach koła generalnego skonfederowanego wojska koronnego, które miało się odbyć 3 lutego⁴.

Praca jest przejrzysta i została napisana poprawnym językiem. Jedynie w kilku miejscach można dostrzec pewne zamieszanie w prowadzonej narracji. Przykładowo na s. 161 czytamy, że „regiment pieszy po zmarłym generale J. Stachurskim otrzymał brat hetmana polnego, ks. Konstanty. Był on człowiekiem dość blisko związanym z D. Wiśniowieckim”. W książce niewiele jest pomyłek, a najpoważniejszą z nich jest powtórzona za wieloma historykami informacja o zgodzie na coroczne płacenie haraczu (s. 334). Tymczasem w traktacie buczackim z 1672 roku znalazł się zapis o płaceniu przez króla sułtanowi 22 tys. czerwonych złotych „w podarunku”. Niekiedy w tekście pojawiają się dyskusyjne opinie Autora. Jedną z nich jest zdanie, że król Michał „mógł się w końcu obawiać, że chorągwie powiązane z osobą hetmana wielkiego zostałyby wykorzystane w celu zapobiegnięcia mariażowi” (s. 282). Nie wydaje się jednak, żeby Sobieski był w stanie uniemożliwić królowi zawarcie małżeństwa, tym bardziej że wybranką władcy została przyrodnia siostra cesarza Leopolda I, Eleonora Habsburżanka.

Reasumując, należy stwierdzić, że recenzowana monografia solidnie i gruntownie omawia problematykę polityczno-wojskową odnoszącą się do okresu panowania Michała Korybuta. Nie ulega też wątpliwości, że otrzymaliśmy opracowanie bardzo potrzebne, które będzie szeroko wykorzystywane w dalszych badaniach historycznych tego okresu. Można przy tym wyrazić nadzieję, że książka ta stanie się zachętą dla innych badaczy, a być może także dla jej Autora, aby opracować rolę wojska koronnego w polityce wewnętrznej Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza i Jana III.

³ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Księgi Grodzkie Drohicke, ser. II, ks. 45, k. 524v.—525 i 711—711v.

⁴ Archiwum Narodowe w Krakowie, Księgi Grodzkie Sądeckie Relacje, ks. 132, k. 1475.

Bibliografia

HUNDERT Z. : *Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672—1676*. Oświęcim 2012.

NOWAK-DEUŻEWSKI J.: *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Dwaj królowie rodacy*. Oprac. S. NIEZNANOWSKI. Warszawa 1980.